

MICHAŁ GLÜCK

 <https://orcid.org/0000-0001-9349-6348>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Anonimowe międzywojenne repetytorium do nauki prawa rzymskiego

Wstęp

Okres międzywojenny (1918—1939) stanowił etap intensywnego rozwoju polskich uniwersytetów¹. Był to ważny czas dla odradzającego się środowiska akademickiego niepodległej Polski, które koncentrowało się wówczas wokół ośrodków uniwersyteckich w Krakowie, Lublinie, we Lwowie, w Wilnie, Poznaniu oraz Warszawie². Wraz z odzyskaniem niepodległości przez Polskę funkcjonujące podczas zaborów ośrodki mogły rozpocząć działalność jako polskie uniwersytety. Pojawiały się w związku z tym problemy związane z dostępnością podręczników i innych materiałów służących do nauki. Początkowo studenci prawa nie w wszystkich uczelni mieli do dyspozycji podręcznik z prawa rzymskiego. Prowadzący zajęcia nie zdążyli wydać jeszcze firmowanych własnym nazwiskiem pomocy dydaktycznych, jak również często nie rekomendowali żadnego skryptu do nauki przedmiotu. Jednak w latach dwudziestych zaczęły powstawać już pierwsze polskie opracowania³. Ważną rolę odegrały przez to materiały uzupełniające, które stanowiły przez pewien czas duże wsparcie dla studentów przygotowujących się do egzaminu.

¹ B.A. Czech-Jezińska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918—1939)*. KUL, Lublin 2011, s. 14.

² B. Jaczewski: *Nauka. W: Polska odrodzona 1918—1939. Państwo. Społeczeństwo. Kultura*. Red. J. Tomicki. Wiedza Powszechna, Warszawa 1988, s. 507—554.

³ B.A. Czech-Jezińska: *Polscy romaniści w czasie II wojny światowej*. „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2018, 21, s. 386.

Szczególną uwagę przykuwają anonimowe repetytoria z prawa rzymskiego wydane w Warszawie w latach 1924 i 1925⁴. Opatrzono je inicjałami J.L., a tożsamość autora nigdy nie została ustalona. Były to nie tylko pierwsze repetytoria z prawa rzymskiego, które powstały w Warszawie, ale także przez pewien okres jedyne, ponieważ inne podobne opracowania opublikowano dopiero po 1930 r. Biorąc jednak pod uwagę niedobór podręczników, nasuwa się pytanie dotyczące znaczenia repetytoriów wydanych pod inicjałami J.L. jako instrumentarium służącego do nauki prawa rzymskiego. Jak się wydaje, jest to pytanie uzasadnione, ponieważ te materiały nie stanowiły dotychczas zainteresowania badaczy. W artykule została wykorzystana przede wszystkim metoda historyczno-prawna. Z kolei dla porównania ich budowy, kompozycji oraz zawartości merytorycznej w stosunku do pozostałych repetytoriów — metoda komparatystyczna.

Potrzeba wydania pomocy dydaktycznej

Aby prawidłowo ocenić rolę materiałów uzupełniających z prawa rzymskiego w procesie kształcenia, konieczne jest wcześniejsze zapoznanie się z sytuacją panującą w Warszawie w czasie, gdy anonimowe repetytoria zostały ogłoszone drukiem. Od chwili wznowienia działalności Uniwersytetu Warszawskiego podczas pierwszej wojny światowej prawo rzymskie było wykładane przez profesora Ignacego Koschembaha-Łyskowskiego, który w 1915 r. objął stanowisko kierownika Katedry Prawa Rzymskiego, a w roku akademickim 1923/1924 także funkcję rektora Uniwersytetu Warszawskiego⁵. Ignacy Koschembahr-Łyskowski jest obecnie uważany za „jednego z najwybitniejszych prawników II Rzeczypospolitej”⁶. Może zatem zdziwić fakt, że nie cieszył się on opinią dobrego wykładowcy, o czym świadczą wypowiedzi słuchaczy jego

⁴ J.L.: *Repetytorium z prawa rzymskiego. Część I. Dzieje*. Zakł. Druk. Grabowski i S-ka Sp. Kom., Warszawa 1924; J.L.: *Repetytorium z prawa rzymskiego. Część II. Systemat*. Zakł. Druk. Grabowski i S-ka Sp. Kom., Warszawa 1925; repetytoria obecnie znajdują się w zasobach Biblioteki Narodowej w Warszawie.

⁵ E.M. Vesper: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski polski romanista przełomu XIX i XX wieku*. Białystok 2019 (nieopublikowana rozprawa doktorska), s. 27—28; M. Zabłocka, G. Bałtruszajtys, M. Pietrzak: *Nauki historycznoprawne w Uniwersytecie Warszawskim w okresie II Rzeczypospolitej*. W: *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*. Red. M. Pyter. Wydawnictwo Diecezjalne, Lublin 2008, s. 285. Więcej na temat życiorysu Ignacego Koschembaha-Łyskowskiego zob.: W. Wołodkiewicz: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski — romanista, cywilista, kodyfikator*. „*Studia Iuridica*” 1995, T. 29, s. 51—58.

⁶ M. Zabłocka, G. Bałtruszajtys, M. Pietrzak: *Nauki historycznoprawne...*, s. 292.

wykładów⁷. Były one bowiem uważane za zawiłe oraz niejasne⁸. Jeden ze studentów, Zygmunt Kolankowski, wspominał wykład profesora jako „oparty chyba na jakichś dawnych niemieckich podręcznikach pandektów, ukazywał prawo rzymskie jako gąszcz pojęć i faktów, w postaci statycznej, pozbawionej wyraźnej dynamiki czy elementów rozwoju”⁹. Co więcej, profesor słynął z nerwowego usposobienia podczas zajęć oraz egzaminów¹⁰. Osoby uczęszczające na wykłady wspominały, że Ignacy Koschembahr-Łyskowski wykazywał lekceważący stosunek do studentów¹¹. Utrudniony kontakt z profesorem niewątpliwie skutkował dla słuchaczy trudnościami w przygotowaniu się do egzaminu z tak obszernego przedmiotu, jakim było prawo rzymskie¹². Jednak największą przeszkodę dla studentów stanowił brak podręcznika autorstwa ich wykładowcy czy chociaż autoryzowanego przez niego skryptu¹³. W rezultacie pozostawało im albo uczęszczać na trudno przyswajalne wykłady w przepełnionej sali wykładowej, albo też poszukiwać innych dróg umożliwiających przyswojenie materii wymaganej na egzaminie z prawa rzymskiego¹⁴.

Dlaczego repetytorium?

Na rozwój repetytoriów niewątpliwie duży wpływ miał niedobór podręczników z prawa rzymskiego w okresie międzywojennym. Następstwem tego było duże zainteresowanie materiałami pomocniczymi z prawa rzymskiego, a także podniesienie ich wartości jako środków służących do nauki przedmiotu. Bardzo popularnym rodzajem tych materiałów były skrypty, a dotkliwy problem braku podręczników niewątpliwie przyczynił się do ich upowszechnienia. Przez długi okres stanowiły one jedyne materiały do nauki prawa rzymskiego odpowiadające treści wykładów oraz starające się sprostać wymogom stawianym

⁷ P.M. Majewski: *Spoleczność akademicka 1915—1945. Specyfika studiów na Uniwersytecie Warszawskim*. W: *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915—1945*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s. 219 i 292.

⁸ W. Szyszkowski: *Wspomnienia z lat 1924—1927*. „*Studia Iuridica*” 1990, T. 17, s. 21; Z. Kolankowski: *Wspomnienia z lat 1924—1927*. „*Studia Iuridica*” 1990, T. 17, s. 73.

⁹ Z. Kolankowski: *Wspomnienia z lat 1924—1927...*, s. 73.

¹⁰ Z. Brudnicki: *Wspomnienia z lat 1924—1927*. „*Studia Iuridica*” 1990, T. 17, s. 114.

¹¹ B. Sałaciński: *Uniwersytet — podziemie — wspomnienia prawnika i historyka 1928—1945*. „*Studia Iuridica*” 1993, T. 25, s. 82—83; A. Stelmach: *Wspomnienia z lat 1931—1935*. „*Studia Iuridica*” 1990, T. 17, s. 66.

¹² Z. Zdrójkowski: *Wspomnienia z lat 1935—1942*. „*Studia Iuridica*” 1990, T. 17, s. 137.

¹³ B.A. Czech-Jezińska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 118; E.M. Vesper: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski...*, s. 33.

¹⁴ W. Szyszkowski: *Wspomnienia z lat 1924—1927...*, s. 21.

przez wykładowców. Niestety nie były wystarczającym instrumentem do nauki tego przedmiotu. Przez samych studentów były uważane za niedbałe oraz pełne powtórzeń, a materiał w nich zawarty przekazany był chaotycznie¹⁵. Często zawierały niedokończone i nieuporządkowane fragmenty wykładów¹⁶. Wacław Szyszkowski, student uczęszczający na wykłady I. Koschembaha-Łyskowskiego, wspominał skrypty jako: „[...] pisane po amatorsku przez starszych studentów skrypty, wydawane przez »Bratniak«, nie autoryzowane przez wykładowcę, nie były najlepszym źródłem poznawania prawa starożytnych”¹⁷.

Repetytoria z kolei podobnie jak skrypty stanowiły materiały pomocnicze, mające na celu ułatwienie studentom nauki prawa rzymskiego. Były jednak znacznie bardziej rozbudowane. Jako materiały dydaktyczne mogły zostać umiejscowione pomiędzy skryptami i podręcznikami. Celem repetytoriów nie było zastąpienie podręcznika, lecz stworzenie dla studentów pomocy naukowej służącej uporządkowaniu i powtórzeniu wiedzy nabytej wcześniej podczas wykładów czy też lektury innych podręczników¹⁸. Poza skryptami oraz wykładami stanowiły wartościowe materiały naukowe dla studentów.

Warszawskie międzywojenne repetytoria

Pierwsze repetytoria z prawa rzymskiego w Polsce międzywojennej powstały w latach 1921—1922 na Uniwersytecie we Lwowie¹⁹. Zdecydowanie inaczej kształtowała się sytuacja w Warszawie, gdzie intensywny rozwój repetytoriów nastąpił dopiero w latach trzydziestych²⁰. Za najpopularniejsze repetytorium z prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim uznawane było 388 *pytań egzaminacyjnych z prawa rzymskiego* Krzysztofa Górskiego, opublikowane przez Wydawnictwo „Pomocy Szkolnej”²¹. Repetytorium to cieszyło się dużą sympatią ze strony studentów ze względu na przejrzystość prezentowanej

¹⁵ M. Zabłocka, G. Bałtruszajtys, M. Pietrzak: *Nauki historycznoprawne...*, s. 288.

¹⁶ E.M. Vesper: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski...*, s. 36.

¹⁷ W. Szyszkowski: *Wspomnienia z lat 1924—1927...*, s. 22.

¹⁸ B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 217.

¹⁹ K. Szczygielski: *Prawa antyczne w piśmiennictwie polskim w latach 1900—1945*. Temida 2, przy współpracy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, s. 144—145; B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 215. W latach 1921—1922 ukazał się cykl sześciu repetytoriów autorstwa doktorów B. Andrzejowskiego oraz M. Bodyńskiego.

²⁰ B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 218.

²¹ K. Górski: *388 pytań egzaminacyjnych z prawa rzymskiego*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1931.

materii, ale także bogatą treść²². 388 pytań... zostało przygotowane przez autora według systematyki odpowiadającej porządkowi wykładów I. Koschembahra-Łyskowskiego, co znacznie ułatwiało czytelnikowi stopniowe przyswojenie materiału. Repetytorium liczyło co prawda zaledwie 67 stron, jednak z uwagi na nieskomplikowany układ w formie ponumerowanych pytań zakładano, że nie powinno służyć studentowi jako podstawowa literatura do nauki materiału z prawa rzymskiego. Nie ulega wątpliwości, że bardzo dobrze spełniało swoją funkcję, którą było powtórzenie najważniejszych zagadnień przed egzaminem²³. W latach 1933—1934 ukazały się kolejne repetytoria przeznaczone dla warszawskich studentów uczących się prawa rzymskiego — tym razem autorstwa Józefa Filochowskiego²⁴. Podobnie jak udane opracowanie K. Górskiego zostały przygotowane zgodnie z systematyką zajęć. Różniły się jednak formą, gdyż autor zrezygnował z ujęcia materiału w formie pytań na rzecz formy opisowej. Opracowanie J. Filochowskiego w porównaniu z pozostałymi repetytoriami było całkiem obszerne, gdyż na dwa pierwsze tomy składało się w sumie aż 176 stron, co pozwoliło na wysoki jak na repetytoria poziom szczegółowości zawartego materiału.

Warto także wspomnieć o cyklu publikacji Feliksa Mrocza stanowiącym serię uniwersalnych repetytoriów przeznaczonych dla ogółu studentów polskich uniwersytetów²⁵. Założeniem autora było dostarczenie studentom pomocy naukowych, które zastąpiłyby chaotyczne i negatywnie oceniane skrypty²⁶. Repetytoria F. Mrocza były solidnie przygotowane, jednak ze względu na popularność

²² B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 218.

²³ Ibidem.

²⁴ J. Filochowski: *Repetytorjum prawa rzymskiego. Dzieje*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1933; Idem: *Repetytorjum prawa rzymskiego. Systemat*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1933; Idem: *Repetytorjum z prawa rzymskiego. Dzieje prawa rzymskiego. Część ogólna systematu. Część szczegółowa systematu. Tablice synoptyczne*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1934. Jak zauważa Krzysztof Szczygielski, nazwisko autora zostało błędnie podane na stronie tytułowej jako „Filichowski” zamiast „Filochowski”. Por. K. Szczygielski: *Prawa antyczne...*, s. 146.

²⁵ F. Mroczek: *Rzymskie prawo rodzinne w formie systematycznych pytań i odpowiedzi. Podług podręcznika instytucji prof. dra. Karola Czyhlarza. Do użytku słuchaczy Wydziału Prawa, kandydatów do egzaminu prawniczego na uniwersytetach polskich*. J. Czernecki, Warszawa—Kraków 1921; Idem: *Rzymskie prawo procesowe w formie systematycznych pytań i odpowiedzi. Podług podręcznika instytucji Prof. dra Karola Czyhlarza i Pandektów rzymskiego prawa prywatnego ś.p. Fryderyka Zolla. Do użytku słuchaczy wydziału prawa, kandydatów do egzaminu prawniczego na uniwersytetach polskich*. J. Czernecki, Warszawa—Kraków 1921; Idem: *Rzymskie prawo o stosunkach prawnych obowiązkowych. Zobowiązania w formie systematycznych pytań i odpowiedzi. Podług podręcznika instytucji Prof. dra. Karola Czyhlarza i Pandektów rzymskiego prawa prywatnego ś.p. Fryderyka Zolla. Do użytku słuchaczy wydziału prawa, kandydatów do egzaminu prawniczego na uniwersytetach polskich*. J. Czernecki, Warszawa—Kraków 1922.

²⁶ B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 220.

wydawanych lokalnie skryptów można założyć, że nie dotarły do większości studentów i nie stanowiły materiałów powszechnie znanych²⁷.

Anonimowe repetytoria autorstwa J.L.

W 1924 r. ukazała się pierwsza część repetytorium anonimowego autora oznaczonego inicjałami J.L. — *Repetytorium z prawa rzymskiego. Część I. Dzieje*. Następnie, w 1925 r. wydano drugą część tegoż repetytorium — *Repetytorium z prawa rzymskiego. Część II. Systemat*. Anonimowe publikacje J.L. stanowiły pierwsze repetytoria z prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim, ponieważ inne podobne opracowania powstały dopiero w latach trzydziestych. Już po samych tytułach obu części wydawnictwa można wywnioskować, że zostały one przeznaczone dla studentów prawa rzymskiego Ignacego Koschembahra-Łyskowskiego, gdyż przygotowano je zgodnie ze specyficznym podziałem materiału przyjętym przez profesora.

Pierwsza część repetytoriów liczy 46 stron i obejmuje przede wszystkim zagadnienia dotyczące dziejów prawa rzymskiego. Opracowanie rozpoczyna się od przedstawienia podstawowych kwestii związanych z prawem rzymskim, takich jak pojęcie prawa czy jego podziały. Znajduje się tam również materia dotycząca procesu rzymskiego. Poszczególne stadia tegoż procesu zostają omówione kolejno, a autor repetytorium przy okazji charakteryzuje i wyjaśnia podstawowe instytucje procesu rzymskiego, takie jak: *actiones*, *exceptiones*, *pluris petitio* czy *condemnatio*. Podczas przedstawiania przebiegu procesu autor zwraca uwagę także na skutki prawne podejmowanych przez strony działań pozwalających na kontynuację procesu oraz powodujących jego upadek — omówienie sytuacji powodujących konsumpcję skargi. Pierwszą część repetytorium kończy rozdział dotyczący kodyfikacji justyniańskiej, w którym zostają chronologicznie zaprezentowane poszczególne etapy przebiegu kodyfikacji.

Druga część repetytoriów stanowi zdecydowanie szersze opracowanie, liczące bowiem 82 strony. Jest to kompleksowe omówienie oparte nie na systematyce znanej z *Instytucji* Gaiusa, lecz pandektowej. Opracowanie rozpoczyna się od części ogólnej systematu (część I — s. 1—27), zawierającej omówienie zagadnień dotyczących przede wszystkim czynności prawnych oraz ich wad. Następnie autor przechodzi do części szczegółowej, która została podzielona na cztery części: prawo osobowe i rodzinne (część II — s. 27—35), prawo rzeczowe (część III — s. 35—49), prawo spadkowe (część IV — s. 49—63) oraz zobowiązania (część V — s. 64—83). W części związanej z prawem osobowym

²⁷ Ibidem.

przedstawiono zagadnienia dotyczące części obywatelskiej, statusu wolnościowego oraz możliwości popadnięcia w niewolę lub wyzwolenia. Wyjaśniono także kwestie statusu familijnego, władzy familijnej czy małżeństwa. Przy okazji omówienia prawa rzeczowego w części III autor objaśnia pojęcie *res* w prawie rzymskim oraz rozróżnia posiadanie i własność. Następnie przedstawione zostają poszczególne środki ochrony posesoryjnej i petytoryjnej oraz wyjaśnione instytucje ograniczonych praw rzeczowych w prawie rzymskim. Opracowanie prawa spadkowego w części IV rozpoczyna wyjaśnienie podstawowych pojęć, takich jak: testament, dziedziczenie czy dziedzic. Następnie zostają omówione poszczególne etapy dziedziczenia ustawowego oraz testamentowego — wraz z dokładnym omówieniem testamentu oraz formalno-prawnych kwestii towarzyszących jego powstaniu. Drugi tom repetytorium kończy część V, w której scharakteryzowano zobowiązania. Poza przedstawieniem istoty węzła obligacyjnego w prawie rzymskim autor dokonuje rozróżnienia poszczególnych rodzajów zobowiązań wraz ze wskazaniem źródła ich powstania.

Repetytorium zostało wydrukowane przez Zakłady Drukarskie B. Grabowski i S-ka Spółka Komandytowa²⁸. Na samym końcu drugiej części znajduje się spis treści obu tomów cyklu — *Dziejów* oraz *Systematu*, pod czym znajduje się dopisek informujący, że oba egzemplarze są dostępne do nabycia w Sekcji Wydawniczej Towarzystwa „Bratnia Pomoc”. Wspomniana strona jest ostatnią stroną repetytorium i swym wyglądem przypomina stronę tytułową. Nie została objęta numeracją, która kończy się na stronie 83, zakończonej słowami: „koniec całego systematu”. Co ciekawsze, pierwsza część repetytorium nie zawiera żadnej wzmianki o związaniu z „Bratnią Pomocą”. Mogłoby to sugerować, że tom pierwszy został wydany przez anonimowego autora samodzielnie, a po jego pozytywnym przyjęciu dopiero drugą część opublikowano we współpracy z Sekcją Wydawniczą „Bratniej Pomocy”.

Tożsamość autora repetytoriów nigdy nie została ujawniona. Ustalenia twórcy nie ułatwia brak jakiegokolwiek przedmowy czy fragmentu od autora. Jednak na podstawie treści repetytoriów można stwierdzić, że zastosowane w obu częściach język oraz styl są identyczne. Pozwala to na wyciągnięcie wniosku, że najprawdopodobniej całość stanowi dzieło tego samego autora bądź ich zespołu.

Obie części zostały napisane w sposób przystępny dla czytelnika. Autor posłużył się prostym, zrozumiałym językiem, co zdecydowanie ułatwia lekturę. Kompozycja opracowania jest uporządkowana, a tekst składa się głównie z krótkich zdań. Ponadto nowe akapity pojawiają się bardzo często, tak samo jak nagłówki, które pozwalają na łatwe oddzielenie aktualnie omawianych przez autora kwestii od poprzednich. Taki układ nie tylko pomagał niedoświadczonemu czytelnikowi w przyswojeniu wiedzy, ale także utrudniał przypadkowe

²⁸ Nazwa wspomnianego zakładu drukarskiego znajduje się na stronach tytułowych obu części repetytorium.

zgubienie wątku. Autor często wplata w zdania terminy w języku łacińskim. Czyni to jednak w sposób zrozumiały dla odbiorcy, ponieważ ich znaczenie jasno wynika z dalszej treści. W innych przypadkach z kolei autor zamieszcza terminy łacińskie w nawiasach.

Lektura repetytoriów pozwala dostrzec intencję autora, który chciał w sposób możliwie jak najbardziej klarowny przedstawić początkującym studentom instytucje prawa rzymskiego. Wplecione gdzieś w tekst zdania pomocnicze wyjaśniają niektóre bardziej skomplikowane zagadnienia. Pozwala to na przypuszczenie, że twórcy repetytorium zdecydowanie bardziej zależało na łatwym i zrozumiałym zaprezentowaniu treści niż na perfekcyjnej i nienaganej kompozycji.

Repetytoria J.L. — amatorskie czy jednak nowatorskie?

Analiza obu części repetytorium J.L. pozwala stwierdzić, że na tle pozostałych repetytoriów oraz skryptów z prawa rzymskiego prezentowały one całkiem wysoki poziom merytoryczny, jak i kompozycyjny. Warto zauważyć, że były to pierwsze repetytoria z prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim oraz jedno z pierwszych w międzywojennej Polsce. Do 1931 r. anonimowe repetytoria, opatrzone inicjałami J.L., stanowiły najbardziej rozbudowane materiały dydaktyczne powstałe na podstawie wykładów profesora Koschembahra-Łyskowskiego oraz odegrały bardzo ważną rolę w procesie nauczania warszawskich studentów. Niewątpliwie przy ich ocenie należy uwzględnić fakt, że autor nie mógł się wzorować na innych repetytoriach, które zaczęły powstawać na Uniwersytecie Warszawskim dopiero w latach trzydziestych.

W porównaniu z wcześniej wydanymi skryptami na podstawie wykładów I. Koschembahra-Łyskowskiego repetytoria J.L. reprezentują wyraźnie wyższy poziom merytoryczny. Sam tekst jest zdecydowanie mniej chaotyczny i bardziej uporządkowany. Autor często posługuje się zwrotami w języku łacińskim, dokonuje tego jednak w sposób zrozumiały i przystępny dla czytelnika. Można przez to podejrzewać, że była to osoba posiadająca już jakieś doświadczenie naukowo-dydaktyczne, należąca być może do kadry naukowej bądź też będąca studentem wyższego roku.

Mimo że repetytoria zostały przygotowane dla studentów w sposób jak najprzystępniejszy, zdecydowaną wadą obu części opracowania J.L. jest brak spisu treści. Opracowania nie posiadają także bibliografii ani żadnych odniesień do źródeł. Nie dziwi to jednak, ponieważ brak spisu treści i odniesień do

źródeł to cechy charakterystyczne dla skryptów oraz większości repetytoriów. Należy zaznaczyć, że na tym tle szczególnie pozytywnie wyróżniały się repetytoria J. Filochowskiego oraz F. Mrocza, które posiadały już spisy treści. Takie udogodnienie zostało bardzo pozytywnie odebrane i znacznie ułatwiło studentom korzystanie z opracowań²⁹. Co więcej, seria J. Filochowskiego, mimo braku bibliografii, posiada przypisy dotyczące źródeł rzymskich. Należy jednak pamiętać, że były to opracowania wydane kilka lat później niż repetytoria autorstwa J.L. Te ostatnie być może stanowiły wzorzec dla powstałych w latach trzydziestych materiałów pomocniczych.

Zakończenie

Okres międzywojenny stanowił intensywny czas dla polskich uniwersytetów. Stawiano przede wszystkim na pozyskanie wykwalifikowanej kadry oraz na ujednoczenie systemu funkcjonowania szkół wyższych³⁰. Konsekwencją gwałtownego rozwoju były braki finansowe, odbijające się m.in. na słabym zaopatrzeniu bibliotek, z którym nie tylko zmagał się osobiście sam Ignacy Koschembahr-Łyskowski, pełniąc funkcję rektora³¹, ale także wszystkie pozostałe polskie uniwersytety³². Następstwem trudnego dostępu do podręczników był wzrost roli oraz popularności skryptów i repetytoriów. O ile skrypty słusznie uważano za niewłaściwe materiały do nauki ze względu na ubogą i wybrakowaną treść, o tyle repetytoria stanowiły realną pomoc dydaktyczną dla studentów. Wiele z nich zostało ocenionych pozytywnie, lecz zawsze jako literatura niewystarczająca dla odpowiedniego przyswojenia materii z zakresu prawa rzymskiego.

Do dziś nie ulega wątpliwości, że repetytoria J.L. nie mogły stanowić substytutu podręcznika, a jedynie literaturę uzupełniającą. Jednak pomimo wielu braków powinny zostać pozytywnie zapamiętane, nie tylko ze względu na ich merytoryczną treść, ale przede wszystkim z uwagi na ich znaczenie w tamtym okresie. Niewątpliwym pozostaje fakt, że repetytoria te nie powinny być rekomendowane przez wykładowców jako literatura podstawowa. Zajmowały one jedynie miejsce pośrednie na tle skryptów i podręczników oraz służyły przypomnieniu materiału przed egzaminem. Jednak z powodu wieloletniego braku podręcznika

²⁹ B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 220.

³⁰ Ibidem, s. 223.

³¹ I. Koschembahr-Łyskowski: *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Warszawskiego za rok akademicki 1923—1924*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1925, s. 11—12; E.M. Vesper: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski...*, s. 30.

³² B.A. Czech-Jeziarska: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 223.

repetytoria J.L. stanowiły jedną z najlepszych dostępnych w tamtym czasie pomocy naukowych z zakresu prawa rzymskiego.

Bibliografia

- Brudnicki Z.: *Wspomnienia z lat 1924—1927*. „Studia Iuridica” 1990, T. 17, s. 113—118.
- Czech-Jezińska B.A.: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918—1939)*. KUL, Lublin 2011.
- Czech-Jezińska B.A.: *Polscy romaniści w czasie II wojny światowej*. „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2018, 21, s. 383—401.
- Filochowski J.: *Repetytorjum prawa rzymskiego. Dzieje*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1933.
- Filochowski J.: *Repetytorjum prawa rzymskiego. Systemat*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1933.
- Filochowski J.: *Repetytorjum z prawa rzymskiego. Dzieje prawa rzymskiego. Część ogólna systematu. Część szczegółowa systematu. Tablice synoptyczne*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1934.
- Górski K.: *388 pytań egzaminacyjnych z prawa rzymskiego*. „Pomoc Szkolna” H. Wajnera, Warszawa 1931.
- Jaczewski B.: *Nauka. W: Polska odrodzona 1918—1939. Państwo. Społeczeństwo. Kultura*. Red. J. Tomicki. Wiedza Powszechna, Warszawa 1988, s. 507—554.
- J.L.: *Repetitorium z prawa rzymskiego. Część I. Dzieje*. Zakł. Druk. Grabowski i S-ka Sp. Kom., Warszawa 1924.
- J.L.: *Repetitorium z prawa rzymskiego. Część II. Systemat*. Zakł. Druk. Grabowski i S-ka Sp. Kom., Warszawa 1925.
- Kolankowski Z.: *Wspomnienia z lat 1924—1927*. „Studia Iuridica” 1990, T. 17, s. 69—88.
- Koschembahr-Łyskowski I.: *Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Warszawskiego za rok akademicki 1923—1924*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1925.
- Majewski P.M.: *Społeczność akademicka 1915—1945. Specyfika studiów na Uniwersytecie Warszawskim*. W: *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915—1945*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s. 51—324.
- Mroczek F.: *Rzymskie prawo rodzinne we formie systematycznych pytań i odpowiedzi. Podług podręcznika instytucji prof. dra. Karola Czyhlarza. Do użytku słuchaczy Wydziału Prawa, kandydatów do egzaminu prawniczego na uniwersytetach polskich*. J. Czernecki, Warszawa—Kraków 1921.
- Mroczek F.: *Rzymskie prawo o stosunkach prawnych obowiązkowych. Zobowiązania we formie systematycznych pytań i odpowiedzi. Podług podręcznika instytucji Prof. dra. Karola Czyhlarza i Pandektów rzymskiego prawa prywatnego ś.p. Fryderyka Zolla. Do użytku słuchaczy wydziału prawa, kandydatów do egzaminu prawniczego na uniwersytetach polskich*. J. Czernecki, Warszawa—Kraków 1922.

- Mroczek F.: *Rzymskie prawo procesowe we formie systematycznych pytań i odpowiedzi. Podług podręcznika instytucji Prof. dra Karola Czyhlarza i Pandektów rzymskiego prawa prywatnego ś.p. Fryderyka Zolla. Do użytku słuchaczy wydziału prawa, kandydatów do egzaminu prawniczego na uniwersytetach polskich.* J. Czernecki, Warszawa—Kraków 1921.
- Sałaciński B.: *Uniwersytet — podziemie — wspomnienia prawnika i historyka 1928—1945.* „Studia Iuridica” 1993, T. 25, s. 79—102.
- Stelmach A.: *Wspomnienia z lat 1931—1935.* „Studia Iuridica” 1990, T. 17, s. 63—68.
- Szczygielski K.: *Prawa antyczne w piśmiennictwie polskim w latach 1900—1945.* Temida 2, przy współpracy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020.
- Szyszkowski W.: *Wspomnienia z lat 1924—1927.* „Studia Iuridica” 1990, T. 17, s. 15—42.
- Vesper E.M.: *Ignacy Koschembahr-Lyskowski polski romanista przełomu XIX i XX wieku.* Białystok 2019 (nieopublikowana rozprawa doktorska).
- Wołodkiewicz W.: *Ignacy Koschembahr-Lyskowski — romanista, cywilista, kodyfikator.* „Studia Iuridica” 1995, T. 29, s. 51—58.
- Zabłocka M., Bałtruszajtys G., Pietrzak M.: *Nauki historycznoprawne w Uniwersytecie Warszawskim w okresie II Rzeczypospolitej. W: Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej.* Red. M. Pyter. Wydawnictwo Diecezjalne, Lublin 2008, s. 279—300.
- Zdrójkowski Z.: *Wspomnienia z lat 1935—1942.* „Studia Iuridica” 1990, T. 17, s. 135—146.

Michał Glück

Ein anonymes Repetitorium für das römische Recht aus der Zwischenkriegszeit

Schlüsselwörter: Römisches Recht, Universität Warschau, Repetitorien, Lehrbücher für das römische Recht

Zusammenfassung: In der Zwischenkriegszeit (1918—1939) ließ sich eine intensive Entwicklung der polnischen Universitäten beobachten, die mit der Wiedererlangung der Unabhängigkeit Polens ihre Blütezeit erlebten. Leider verfügten die Jurastudenten der Universität Warschau zunächst über kein geeignetes Lehrbuch für das römische Recht. Deshalb spielten die in den 1920er Jahren erschienenen Skripten und Repetitorien eine wichtige Rolle im Unterricht. Besondere Aufmerksamkeit gilt einem anonymen Repetitorium für das römische Recht, das 1924 und 1925 in Warschau herausgegeben wurde und ausschließlich mit den Initialen J.L. unterzeichnet ist. Die Identität des Autors konnte nie festgestellt werden und einige Zeit lang war das anonyme Repetitorium die einzige Lernhilfe für die Warschauer Jurastudenten. Zweifellos konnten Repetitorien zweckmäßige Lehrbücher nicht ersetzen. Im Hinblick darauf, dass man jahrelang ohne entsprechendes Lehrwerk auskommen musste, stellt sich allerdings die Frage nach der tatsächlichen Rolle der Repetitorien als Lehrmaterialien in der Zwischenkriegszeit.

An Anonymous Interwar Revision Textbook of Roman Law

Keywords: Roman Law, University of Warsaw, revision textbook, Roman law textbooks

Summary: The interwar period (1918—1939) was an intensive stage in the development of Polish universities. The resumption of the operation of Polish universities began with Poland's regaining of political independence. Unfortunately, law students at the University of Warsaw initially had no proper Roman law textbook. For this reason, the lecture scripts (Pl. *skrypt*) and revision textbooks (Pl. *repetitorium*) that were being created as early as the 1920s played an important role in the process of teaching Roman law. Particularly noteworthy is an anonymous Roman law revision textbook published in Warsaw in 1924 and 1925, signed only with the initials J.L. The identity of its author has never been established, and for some time this was the only textbook available for law students in Warsaw. Admittedly, revision textbooks were a poor substitute for proper textbooks; however, due to prolonged lack of a Roman law textbook, the question arises as to their actual role in the interwar period.